

Пане Сотніку Глуховській

Суда войскове Генералне Пісарь, Пане Даміань Оболонській чрез поданную Этою сего іюля 4 дня ... объявилъ, что брать Его Сотникъ ямпольскій Михайло Оболонській уступилъ Ему Дворъ свой в городе Глухов подле церкви Стого Николая стоячий в денгах, которіе оценили посторонніе люде, которых того ж іюля, з ратуша Глуховскіми мещанами Глуховскіми и оценень, и потой оценкі денгі до брата Своего потраченых Міхайла Оболонского отослалъ, ... тотъ дворъ затим Глуховскіми ратушомъ, а работнікомъ его Пана Даміана Оболонского которій строилъ домъ Его подле того ж двора смежній за тѣмъ ратушемъ жить негде изатимъ устроений дому Его чиніться остановка, а онъ теперъ наквартире стоячи ... вчасності великую нужду и в томъ онъ Пан Даміань Оболонській просилъ Нашего разрешенія и указа. Прото Предлагаеть объявить: вѣть означенній Глуховскій ратушъ з купленного Его Пана Оболонского Двора приказаль приоб... тею, дабы ему приделахъ в Суде войсковомъ Генеральномъ обретаю имеючий купленній дворъ а ни почужихъ кватерахъ не в... изатимъ не ... нужди и утесненіяхъ Приказуем... Глухова іюля ... 1733: году.

Підпис (нерозбірливо).

Підпис (нерозбірливо).

Підпис (нерозбірливо).

Підпис (нерозбірливо) [1, арк. 1–2].

ПОСИЛАННЯ

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 51, оп. 3, спр. 4390.
2. До 350- річчя укладення Глухівських статей та обрання на гетьманство Дем'яна Ігнатовича (Многогрішного). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cdiak.archives.gov.ua/v_350_Hlukhivski_statti_hetmanstvo_Demyana_Mnohohrishnoho.php.
3. Романишин Н.Ю. Український народ за доби Руїни та на теренах Лівобережної Гетьманщини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/books/history/material/navmat/tema_4/lekcia.html.
4. Гуржій О.І. Ратуша // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2012. – Т. 9. – Прил. – 929 с.
5. Терлецький В. У Глухові, у городі... – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hlukhiv.com.ua/articles/history/u_gluhovi_gorodi.html.
6. Белашов В.І. Глухів – столиця гетьманської і Лівобережної України. – Глухів, 1996, – 143 с.

Чернякова Я.В. Архивный документ из фонда «Генеральная военная канцелярия» (ЦГИАК)

В статье впервые публикуется документ периода Гетманщины, адресованный Даниилу Апостолу, который в то время был гетманом Левобережной Украины. Речь идет о месторасположении в городе ратуши и переносе ее в другое место. Документ хранится в Центральном государственном историческом архиве Украины (г. Киев).

Ключевые слова: Глухов, ратуша, гетманская столица, Николаевская церковь.

Cherniakova Ya.V. Archive document from the General Military Chancellery Foundation (TSDIAK)

In the article a document of the Hetmanate period, addressed to Danylo Apostol, who was Hetman of the Left Bank of Ukraine at that time, is published at first time. It is about placing in the town hall and transferring it to another discretionary place. The document is stored in the Central State Historical Archives of Ukraine (Kyiv).

Key words: Hlukhiv, Town Hall, Hetman's Capital, Nicholas Church.

24.03.2019 р.

УДК 930.22929.52 Бортнянський«17/18»

о. Ю.А. Мицик

**КІЛЬКА АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ
ДО ІСТОРІЇ СІМ'Ї КОМПОЗИТОРА
ДМИТРА БОРТНЯНСЬКОГО**

У даному повідомленні наводяться тексти чотирьох недрукованих раніше архівних документів щодо роду Бортнянських і біографії батька великого українського композитора, уродженця Глухова Дмитра Бортнянського – Стефана.

Ключові слова: Глухів, Гетьманщина, Бортнянський, композитор, архів, біографія.

Біографії українських композиторів XVIII ст. рясніють «білими плямами» через брак джерел. На цьому тлі краще виглядає життєвий шлях «українського Моцарта» – Дмитра Бортнянського (1751–1825), який висвітлений у досить значній кількості документів. Безперечно, свою роль тут відіграло те, що більшу частину життя композитор провів у Петербурзі, де обіймав досить високу посаду: капельмейстер, а потім і директор Придворної співацької капели. Десять томів музичних творів Бортнянського були видані за участі П. Чайковського у 1881–1882 рр., у XX ст. побачили світ його листи до імператриці Марії Федорівни, його творчість і біографія аналізувалася рядом спеціалістів [1]. Однак, залишається ще багато невідомого як в біографії Бортнянського раннього періоду, так і його батьків та родичів. Завдяки знахідкам В. Іванова в ЦДІАУК (Центральний державний історичний архів України у Києві) ця сторінка біографії композитора дещо прояснилася. Хоча деякі важливі факти з історії роду всесвітньо відомого композитора були переказані В. Івановим [2, с. 11–14.], однак тексти відповідних документів залишаються невідомими читачам. Щоб ліквідувати цю прогалину ми й подаємо основні документи.

Перш за все наводимо чолобитну-скаргу батька Дмитра Бортнянського – Стефана, ще коли він був глухівським міщанином. Цей документ було розміщено на сайті ЦДІАУК, але враховуючи те, що небагато хто зможе прочитати український скоропис XVIII ст., ми публікуємо його тут. Стефан скаржиться на те, що в червні 1750 р. під час Петропавлівського ярмарку в Глухові його безпричинно побив глухівський житель і козак Глухівської сотні Яків Котляренко. Відзначимо, що згідно з реєстром ярмарків 1756 р., у Глухові тоді існувало 4 ярмарки [3, с. 300], але жоден не припадав на день св. Петра й Павла. Можливо цей ярмарок скасували, але ймовірніше випадок, описаний у документах, відбувся під час звичайних торгів, які проводились у Глухові двічі на тиждень (у понеділок і п'ятницю).

У свою чергу 16(5) липня Котляренко подав зустрічну чолобитну-скаргу, яка зовсім невідома дослідникам. У ній Котляренко, як і слід було чекати, подає іншу версію подій, у котрій заперечує факт побиття ним Бортнянського і робить його винуватцем конфлікту. Зараз немож-

ливо встановити хто правий, а хто винуватий. Але деякі деталі у свідченнях Котляренка заслуговують на увагу. Він був уповноважений збирати податок (чопове) і чинив це з допомогою «жителя глуховського Павла Давидова і гарнизонного полку салдата Никифора Антонова». Коли вони прийшли до Бортнянського «в будку шинкову», то останній нібито не допустив їх до ревізії горілки і вигнав, а потім вчинив скандал в палатці Котляренка, де вилаяв. За це Котляренко вимагав «сатисфакції».

У третьому документі йде регест наказу від 18(7).08.1751 р. гетьмана Кирила Розумовського щодо Стефана. Бортнянський своїм «доношением» від 16(5) лютого того року коротко виклав історію свого роду і просив перевести його в козацький стан та вписати в реєстр козаків Глухівської сотні. Підставою для цього було походження Бортнянського: зі шляхетського стану Польщі (його предки проживали в селі Бортному Бечського воєводства, тобто на етнічних українських землях). Гетьман погодився з проханням Стефана і своїм наказом дав відповідне доручення правлінню Глухівської сотні.

Нарешті в останньому документі – «доношении» 1755 р. Стефана Бортнянського до Генеральної військової канцелярії (інститут гетьманства був ліквідований царатом у 1764 р.) ще раз наводяться дані про його походження; говориться, що він служив у музичній команді Івана Толстого (додамо, що це сприяло майбутньому композитора); з okazji прибуття до Глухова у 1754 р. цариці Єлизавети займався заготівлею напоїв. Все це, на думку Бортнянського, давало підстави надати йому «звание войсковое», просити включити його у число військових товаришів Глухівської сотні й видати відповідний універсал.

Сподіваємось, що наведені тексти документів будуть додатковим стимулом для дослідження життя й діяльності знаменитого уродженця Глухова – композитора Дмитра Бортнянського.

Додатки

№ 1

1750, липня 14 (3). – Глухів. – Скарга на ім'я цариці Єлизавети Стефана Бортнянського

«Копия.

Всепресвітлішшая (далі йде титул цариці Єлизавети – Ю.М.).

Бет челом міщанин глуховский Стефан Бортнянский, а в чем мое челобите, тому следуют пункта.

Сего 750 году прошедшого июня 29 д. в битност мою в Петропавловском глуховском ярмонку житель глуховский Яков Котляренко без всякой моей к ему вимовки по из обиклому своему свирпству и зүфалству ніби какой чиновник, не разсуждая того, чтобы его не подкомандії и нічей не крепостії, но только по легкомислству своему в надїжду имущества своего напав на мене, первие взивал скурвим сином (чего и доказат не может) и протчими словами, а потом ніби как в несостоятельном здорови на разумі з гарячести бил мене по щекам и веліл при нем будущим помощникам, поваля на землю, мене

бит плетми и кричал подат ему на мене батожя. Почему мене било уже и ростягнуено по земли и в самом дїйствїи воспоследовал побои, будит оного не препятїл товариш оного Котляренка, міщанин глуховский Павел Яценко и так чрез вишеписанное нападение и побої, яко то послїдовало в ярмарку при многолюдствїи, крайне як увїчен и обезчещен весма напрасно, да и впред от его ж, Котляренка, я состою в немалом опасенїи ибо он, Котляренко, за обиклост свою при означенном чинимом мнї побої и похвалки чинил на мене такови, хочай де он мене и прибит, то толко де и его мнї как три рублі за мене заплатит. А того не разсуждая он, Котляренко, какой он породы и дабы височайшим вашего императорского величества указом повелено било сие мое челобите в войсковой генеральной канцелярії приняв, записат, а потом из того глуховского жителя Якова Котляренка сискат, в силі указов и малороссийских прав допросит и дат суд по указу. А чтоб он по похвалкам своим надо мною не учинил какова худова, в том собрать по нем поруки, понеже он людей бит, обижат из обикновения и о том милостивого определения прошу

Всемилоствїишшая государыня прошу вашего императорского величества в сем моем челобитїи решение учинит, к подаению надлежит в войсковую генеральную канцелярию.

Писал сию чолобитную глуховский жител Михайло Яковлев 1750 году дня 3 дня.

В подлинной пу пунктам подпис такой:

К сей челобитной мещанин глуховский Стефан Бортнянский руку приложил.

Канцелярист Петр Севастьянович».

(ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, № 10464, арк. 1. Точасна копія).

№ 2

1750, липня 16(5). – Глухів. – Чолобитна-скарга на ім'я цариці Єлизавети глухівського жителя Якова Котляренка

«Копия.

Всепресвітлішшая державнїишшая великая государыня императрица Елисавет Петровна, самодержица всероссийская государыня всемилоствїишшая.

Бет челом товариш сотні Глуховской Яков Котлярев, а в чем мое прошение тому следуют пункта.

1. Сего июля 3 д. 1750 году уведомилс я, нижайший, что житель глуховский Стефан Бортнянский подал на мене в генеральную войсковую канцелярию челобите, якоби о бої мною его, Бортнянского в ярморке Петропавловском.

2. А понеже оной Бортнянский хочай упреждая мене, оное челобите и подал, то он убегая от подлежащего ему не тол ответа, но и штрафа, потому ибо сего году прошедшого июня мсця в ярморку Петропавловском, когда я по данной мнї, ніжайшому, с комиссії зборов инструкции ради собрания в скарб войсковий ярмарковых денег, определенних к збору чопового, жителя глуховского Павла Давидова и гарнизонного полку салда-

та Никифора Антонова, послал по шинкам для взяття в Скарб Войсковий подлежащих за вишинкованную горілку покуховних денег, то оние как от протчих людей тех денег требовали, так и к нему, Бортнянскому пришед в будку шинковую, требовали в него стоячей на шинку горілки осмотру, то оной, Бортнянский, не допуская их до оной горілки, смотрит без всякой винности побил їх. Что они видя, чопови и салдат таковой себї от него, Бортнянского бої, от оной его будки в палатку отойшли.

3. Вишеписанный же Бортнянский, не удоволствуя тїм по легкомислству своему нашед гвалтом на мене в полатку, гдї и казна в Скарб Войсковой собирается состояла, начал мене, нижайшого, бранит неучтивими словами, называя безсовістним человеком и протчими непотрїбными словами и от оной собираемой казни отогнал. Что завидя таковой от него, Бортнянского, гвалтовной безбоязненной легкомисленной наход в зборї казенних денег, послїдовало помїшателство, оной Бортнянский отвѣден вон.

4. По яким его, Бортнянского, гвалтовним нападкам должно самому бит в отвїті, а не мнї, ежели би и ему, Бортнянскому, до мене могли бит какова претесия, то ему в той претенсії должно искат с мене сатисфакції по указам по командї в сотенном глуховском правленїи или в полковой Ніженской канцелярії, а главной команди генеральной войсковой канцелярії напрасно трудит неправним челобитем не доводится.

Даби височайшим вашего императорскаго величества указом повелено било сие мое челобите в генеральной войсковой канцелярії приняв, записат, а показанному жителю глуховскому Стефану Бортнянскому в неправедном его и напрасном сиску отказат и поданную от него челобитную не в надлежащую по указам команду ему возвратит.

Всемиловитївїшая государыня, прошу вашего императорскаго величества о сем моем челобите рїшение учинит.

Писана сия челобитная 1750 году июля 5 д.

К подачи надлежит в генеральную войсковую канцелярію.

В подлїнном подпис також по пунктам.

К сей челобитной товариш сотні Глуховской Яков Котляров руку приложил.

С подлїнным читал канцелярист Петр Севастиянович».

(ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, № 10464, арк. 2. Тогочасна копія).

№ 3

1751, серпня 18(7). – Петербург. – Наказ гетьмана Кирила Розумовського (регест)

Спочатку відзначається, що «феврала 5 д. жител глуховский Бортнянский подал нам, что родился в полской области староства Бечского в селї Бортном, гдї отц его Василь Бортнянский служил в солтиском званиї». Далї йде переказ «доношения», де містяться біографїчні данї про Стефана Бортнянського і виноситься рїшення гетьмана: определить его, Стефана Бортнянского, в звание козаچه в число протчих сотні Глуховской козаков и предла-

гаем ншей генеральной войсковой канцелярії чрез ордер дать знать сотенному глуховскому правлению. Предложит, даби оного козака Стефана Бортнянского привести в том званиї на верност ея императорскому величеству к присягї и записать его в число протчих сотні Глуховской козаков в компут козачей.

(ЦДІАК України, ф. 269, оп 1, № 1758. Тогочасна копія.)

№ 4

1755, лютого 16(5). – Глухів. – «Доношение» Стефана Бортнянського в ГВК (Генеральну військову канцелярію)

«Ясновелможному (далї йде повний гетьманський титул – Ю.М., І.Т.)

Родился я, нижайший, в полской области староства Биченого в селї Бортном, гдї отц мой Василь Бортнянский служил в солтиском званиї и по привилегїи королевской имїет в своем владенїи наданние дїду моему, тамошнему полской области родимцу, Димитрию солтиские грунта. На которих живучи и оженясь оной мой отц сплудил меня, нижайшого, и других своих синовей, а моих браттей. Кої мої братя и ннї тамо жителство имїют, а я, нижайший, с малолїтства своего, будучи отпушен от отца моего в другие стороны для обучения и ревност положа быть и остатся вїчно в Российской имперїи, оставя имеющоесь в полской области наслїдственнo мнї движимое и недвижимое имущество, також и родственников своих, вишел оттуду под всероссийскую ея императорского величества державу в Малую Россию, гдї по приводї мене, нижайшого, на вїрност ея императорскому величеству к присягї остался настоящим своїм жиллем в городї Глуховї в числї протчих тамошних глуховских мїщан, с коїми (до получения по причинї продолжаемой при височайшем ея императорского величества дворї в должности музыкантского пасинка моего Ивана Толстого служби о уволненїи дому моего от общенародних повинностей из правительствующего сената указа) отправлял разния по ассигнаціи от сотенной командою служби, яко то в приуготовленїи за бывшого в Малой Россїи направленїи генералитета разних питейных и ест них припасов, а в 744 году во время всевисочайшаго ея императорского величества в Малую Россию шествия находился я при приємї разних напитков в Глуховї, да и в самое благополучное вашей ясновелможности в Глухов прибитие, тая же о приємї напитков должност на меня положена была и то все исправлял я с крайним должного радїння хранением безпорочно. К тому же имїю я, нижайший, в Глуховї на передмїстї в куренї Білополовском двор с хоромним строением, доставшийся мнї по куплї от козачки глуховской Уляни Николаевой Ярошенковой и как по причинї содержания мною того козачого двору, так и по имїнию (как вышеписанных в полской области солтиской шляхетских грунтов привилеем королевским ствержденных в род дїда и отца мене, нижайшого, имїю я, нижайший, ревностное желание и здесь в Российской

имперії служить всероссийському ея императорского величества престолу в воинском званий, которое что мні, нижайшому, по вишепредставленным обстоятельством приличественно есть и от сотенного глуховского правления взнесенним прошедшего 754 году сентября от 23 в генеральную войсковую канцелярию доношением за-свідителствовано. Сего ради вашей ясневелможности рабско прошу высокомиловитивні призрів на вишедонесенние мої обстоятелства должност звания войскового, в число протчих сотні Глуховской товарищем мні, нижайшому, пожаловати. На то высокоповелителним откритим вашей ясневелможности універсал видат.

К сему доношению жител глуховский Стефан Бортнянский руку приложил.

Февраля 5 д. 1755 году.

Сего февр. 6 жител глуховский Стефан Бортнянский поданное доношение представляя, что родился и служил в солтиском званий».

(ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, № 1685, арк 2–2 зв. Оригінал. У цій же справі на арк. 4–5 знаходиться чернетка цього ж документа).

ПОСИЛАННЯ

1. Шудря М.А. Бортнянський Дмитро Степанович // Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. – К., 2001. – С. 84–85; Історія української музики. – Т. 1. – К., 1989. – С. 26–31, 210–211; Іванов В. Дмитро Бортнянський. – К., 1980; Українська музична спадщина. – Вип. 1. – К., 1989.

2. Іванов В. Дмитро Бортнянський. – К., 1980 – 144 с.

3. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. / Упорядник В. Горобець. – К., 1993. – Київ. – 392 с.

Мьцьк Ю.А. Несколько архивных документов к истории семьи композитора Дмитрия Бортнянского

В данном сообщении приводятся тексты четырех не опубликованных ранее архивных документов касательно рода Бортнянских и биографии отца великого украинского композитора, уроженца Глухова Дмитрия Бортнянского – Стефана.

Ключевые слова: Глухов, Гетманщина, Бортнянский, композитор, архив, биография.

Mytsyk Yu.A. Several archival documents to the family history of composer Dmytro Bortniansky

This message contains the texts of four previously unpublished archival documents regarding the family of Bortniansky and the biography of the father of the great Ukrainian composer, a native of Hlukhiv Dmytro Bortniansky – Stefan.

Key words: Hlukhiv, Cossack Hetmanate, Bortniansky, composer, archiv, biography.

01.03.2019 р.

УДК [94(977)(093.4):347.67]«17»

А.В. Попружна

НЕОПУБЛІКОВАНА ДУХІВНИЦЯ ПИСАРЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ВІЙСЬКОВОГО СУДУ ІВАНА ПИКОВЦЯ З КОЛЕКЦІЇ О. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

Метою статті є оприлюднення неопублікованої досі духівниці представника козацької старшини. Знайдена духівниця є цінним джерелом соціально-економічного, родинного, духовного, повсякденного життя козацької еліти XVII–XVIII ст.

Ключові слова: духівниця, тестамент, козацька старшина.

Актуальність статті зумовлена зростанням інтересу до вивчення історії повсякденності, складовою якої були поховальні ритуали і практики. Гетьмани, представники генеральної старшини, полковники, сотники, бунчукові товариши завчасно готувалися до завершення земного буття – укладали заповіти, будували храми, замовляли портрети й епітафії, поминальні записи у помяниках.

Важливим атрибутом поховальної культури козацької еліти були духівниці (заповіти, тестаменти). В Україні дослідження тестаментів XVII–XVIII ст. було започатковано ще наприкінці XIX – на початку XX ст. Вони привернули увагу відомих українських істориків О. Лазаревського [8] та В. Модзалевського [9]. Духівниці XVI–XVII ст. як правові документи розглянув А. Кристер [7]. Після досить тривалої перерви заповіти знову опинились в полі зору сучасних істориків України – Л. Демченко [4]. О. Кривошеї [6], Н. Білоус [1], О. Винниченко [2].

Втім, незважаючи на зростання уваги до спадкових актів, до наукового обігу введено недостатню кількість цих джерел.

У складі колекції О. Лазаревського [10] в Інституті рукопису НБУ імені В.І. Вернадського зберігається текст неопублікованої досі духівниці, що належить писарю Генерального військового суду Івану Пиковцю [11].

Заповідач склав духівницю у грудні 1750 р. напередодні своєї смерті у лютому 1751 р. В. Модзалевський повідомив, що рід І. Пиковця походив з Лубенщини. Так, відомо, що дід заповідача Матвій був лубенським козаком наприкінці XVII – на початку XVIII ст., а батько Василь Матвійович – полковим писарем, а згодом лукомським сотником (1709–1718). Іван Пиковець був «учнем філософії» Києво-Могилянської академії, а з 1732 по 1737 рр. – сотником Лукомським. З 1745 р. і до смерті перебував на посаді писаря Генерального військового суду [12, с. 432].

Головними спадкоємцями І. Пиковця були дружина і дочка. Виправдовуючись за розтрачений посаг дружини, І. Пиковець заповів їй рівнозначну грошову суму. У духівниці І. Пиковця цінним є перелік рухомого майна, зокрема срібного посуду, коштовностей. Усе це збагачує наші уявлення про побут і смаки представників козацької старшини кінця XVII – початку XVIII ст.

Особливу увагу І. Пиковець приділив напуттю дружині щодо гідного виховання дочки Марфи.

І. Пиковець також чітко зазначив, що у разі смерті чи